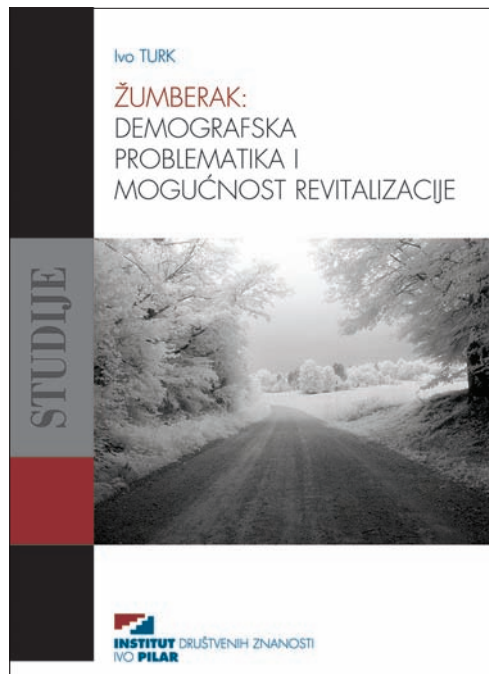

Ivo Turk:

Žumberak: demografska problematika i mogućnost revitalizacije

Biblioteka Studije 43

Zagreb 2021: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, 198 strani, ISBN 978-953-7964-83-2

Žumberška gora: demografska problematika in možnosti revitalizacije je znanstvena monografija izpod peresa hrvaškega geografa Iva Turka, zaposlenega na Inštitutu družbenih ved Ivo Pilar v Zagrebu.

Žumberška gora (hrvaško *Žumberak*) je najvišje hribovsko območje osrednjega, subpanonskega dela Hrvaške. Njegov najvišji vrh Sveta Gera ali Trdinov vrh, kot se imenuje v Sloveniji, je visok 1178 m. Slovensko stran masiva imenujemo Gorjanci. Žumberška gora funkcionalno spada v Zagrebško regijo, njeni vzhodni obronki pa so od središča Zagreba oddaljeni 30 kilometrov. Žumberško goro poleg Zagreba obdajajo še druga, manjša središča: Samobor, Jastrebarsko in Ozalj. Ima vse značilnosti obrobne in obmejne prostora, za katerega so značilni negativni demografski in družbenogospodarski procesi. Za to pokrajinsko pestro in zgodovinsko zanimivo pokrajino so značilni depopulacija, staranje prebivalstva, slaba infrastrukturna opremljenost, prometna izoliranost, nerazvito gospodarstvo in pomanjkanje podjetniških pobud. Skupni imenovalac vsega tega je obrobje oziroma perifernost.

Uvodni poglavji monografije orišeta teritorialni obseg, osnovne naravnogeografske značilnosti, zdajšnje raziskave Žumberške gore ter njen zgodovinsko-geografski razvoj. Območje Žumberške gore iz obdobja Vojne krajine je danes razdeljeno med štiri občine in dve županiji. K Zagrebški županiji poleg celotnega ozemlja Občine Žumberak spadata še del Občine Krašić ter del Mestne občine Samobor (hrvaško *Grad Samobor*). V Karlovško županijo pa sodi del Mestne občine Ozalj (hrvaško *Grad Ozalj*). Na Žumberški gori so na majhnem območju številna majhna naselja, saj se zaradi slabo rodovitne prsti in redkih večjih obdelovalnih zemljišč niso razvila večja naselja. Žumberško goro so v obdobju 1530–1541 kot prvo posebno kolonizirano območje v sestavi poznejše Vojne krajine naselili Uskoki. V zgodovinskih dokumentih se tisti prebivalci, ki so prebegnili na hrvaško stran, imenujejo različno: prebegi, Uskoki,

prebegli Turki, Vlahi ali vlahi ter Srbi ali Rašani. V sodobnosti velja prepričanje, da se vsi ti pojmi nanašajo na določeno socialno skupino, to je živinorejsko-vojaško prebivalstvo. Prva skupina uskoških naseljencev z območja Glamoča in porečja reke Unac v Bosni in Hercegovini ter bližnje vasi Srb na sosednjem Hrvaškem se je na podlagi posebne pisne pravice tod naselila jeseni leta 1530. Uskoki so prihajali v tako imenovanih hišnih zadrugah, ki so štele od 10 do 20 članov in so s seboj privedle živino. Uskoki so zaradi pomanjkanja zemljišč za gradnjo naselij in živinorejo krčili gozdove. To ni bilo načrtno, temveč odvisno od reliefnih značilnosti in trenutnih potreb prebivalstva. Krajinska oblast je pozneje začela spodbujati tudi kmetijsko pridelavo. Sčasoma je Žumberška gora z uskoško kolonizacijo postala agrarno prenaseljeno območje in vzdrževanje prevelikega števila prebivalcev je bilo mogoče zgolj z dopolnilnimi dejavnostmi, zlasti z vojnim zaslužkarstvom, s tihotapstvom in podobnim.

Tretje, najobsežnejše poglavje, predstavi demografsko dinamiko obravnavanega območja. Najprej poda gibanje števila prebivalcev po popisih med letoma 1857 in 2011. Za lažje razumevanje vsebuje preglednico z vsemi 81 obravnavanimi naselji ter spremembami, povezanimi z njihovim pravnim statusom in obsegom. Območje Žumberške gore je z vidika gibanja števila prebivalcev predstavljeno po štirih geografskih območjih: Samobor, Krašić, občina Žumberak in Ozalj. Za vsako od njih so prikazani podatki o številu prebivalcev po naseljih za popisna leta od 1857 do 2011. V nadaljevanju poglavja sledi oris naravnega gibanja števila prebivalcev za vsako leto med letom 1971 in 2018 za štiri geografska območja Žumberške gore. Za vsakega so prikazani podatki o živorojenih, umrlih, naravnem prirastku, stopnji rodnosti, stopnji smrtnosti in stopnji naravnega prirastka. Sklep poglavja je namenjen predstavitvi migracijske bilance v obdobju 1971–2011, in sicer po 10-letnih obdobjih 1971–1981, 1981–1991, 1991–2001 in 2001–2011. Če upoštevamo štiri tipe izseljevanja – izseljevanje, depopulacija, izrazita depopulacija, izumiranje – je za vsa štiri obdobja in vsa štiri geografska območja Žumberške gore značilno izumiranje.

Četrto poglavje predstavi strukturo prebivalcev. V prvem delu je opisano prebivalstveno stanje po starosti, spolu in demografski ostarelosti za celotno območje Žumberške gore ter za štiri geografska območja. Sledi predstavitev ekonomske sestave prebivalstva, in sicer analiza splošne stopnje aktivnosti za leta 1971, 1981, 1991, 2001 in 2011 po številu aktivnega prebivalstva in po stopnji aktivnosti za štiri geografska območja Žumberške gore ter število in delež kmečkega prebivalstva za leta 1971, 1981, 1991 in 2001. Zaradi spremenjene metodologije zbiranja podatkov ti žal s poznejšimi podatki niso primerljivi.

Sklepni del četrtega poglavja podaja izobrazbeni oris za leta 1981, 1991, 2001 in 2011 za celotno območje Žumberške gore ter za štiri geografska območja Žumberške gore, in sicer deleže prebivalcev brez zaključene osnovne šole, s končano osnovno šolo, srednjo šolo, višjo in visoko šolo ter izobrazbeni indeks. Ta se je sicer od leta 1981, ko je bil 0,08 (Hrvaška 3,97), do leta 2011 povečal na 3,81 (Hrvaška 90,61) in se je precej izboljšal, še vedno pa zelo ostaja za Hrvaško.

Peto poglavje predstavlja problematiko prometne izoliranosti Žumberške gore. Za vsakega od 81 naselij je navedena oddaljenost od regionalnih središč v minutah vožnje z osebnim avtomobilom. Regionalna središča so imela leta 2011 naslednje število prebivalcev: Samobor (15.956), Jastrebarsko (5493) in Ozalj (1181). Kljub majhnim zračnim razdaljam so potovalni časi zelo dolgi in pogosto znašajo več kot uro vožnje. Cestna infrastruktura je slaba in ceste do mnogih naselij še danes niso asfaltirane. Najslabše dostopno naselje so Popovići Žumberački, ki že od 1971 nima stalno naseljenih prebivalcev. Od Ozalja je oddaljeno 75 minut, od Jastrebarskega 98 minut ter od Samobora 124 minut vožnje, medtem ko je od Metlike v Sloveniji oddaljeno »le« 32 minut vožnje. V skrajnem jugozahodnem (ozaljskem) delu Žumberške gore, kjer je največ naselij brez stalnih prebivalcev in ki gravitira k Metliki, so vsa naselja od nje oddaljena med 20 in 32 minut vožnje. Če bi bilo čezmejno sodelovanje med Hrvaško in Slovenijo zglednejše, bi bili demografski kazalniki v tem delu Žumberške gore boljši. Avtorjevo vsebino monografije dopolnjujem s svojim opažanjem pomanjkljivega čezmejnega sodelovanja med Hrvaško in Slovenijo na tem območju. Državi se ne moreta dogovoriti glede maloobmejnega prehoda na območju Brezovice pri Metliki, predvidenem po SOPS-u (Sporazumu o obmejnem prometu in sodelovanju

med Slovenijo in Hrvaško), sprejetem leta 2001. Pred osamosvojitvijo obeh držav so se prebivalci s Hrvaškega območja okoli vasi Radatovići dnevno vozili na delo v Metliko. Po letu 1991 je to postala težava, saj cesta med državama kar sedemkrat prečka mejo. Do najbližjega prehoda za maloobmejni promet Radovica-Kašt je Hrvaška zgradila novo cesto po popolnoma novi trasi, ki pa prebivalcem Radatovićev pot do Metlike v eno smer podaljša za 15 kilometrov. Prometna izoliranost, obrobnost, s tem pa tudi demografski upad Žumberške gore bi bil manjši, če bi bilo čezmejno sodelovanje Hrvaško in Slovenijo boljše.

Sklepno poglavje predstavi možnosti deperiferizacije in revitalizacije Žumberške gore z vidika ustvarjanja pogojev za razvoj, modernizacijo infrastrukture (cestne, elektro, vodovodne, telekomunikacijske, internetne), spodbujanja ekonomskih investicij ter podpiranja priseljevanja.

Na obravnavanem območju Žumberške gore je na višku agrarne prenaseljenosti leta 1890 na površini 231,99 km² živelo 12.008 prebivalcev. Po demografskem kolapsu, jih je leta 2011 tu živelo zgolj še 1528 (indeks 13). Zanimivo je, da je regija, katere geometrično središče obravnavanega območja leži samo 42,4 km zračne razdalje ali 67,4 km cestne oddaljenosti od središča Zagreba, na samem robu demografskega obstoja. Žumberška gora tako predstavlja izrazito geografsko obrobje zelo blizu glavnega mesta države. Pričujoča monografija je dragocen vir podatkov, še posebno za raziskovalce obmejnih in/ali obrobnih podeželskih območij.

Primož Pipan